دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی

سال هفدهم، شماره‌ی ۶۰
زمستان ۱۳۹۶، صفحات ۳۸-۲۱

*سید راشد صفوی[۱]
محمد اسکندری نوده[۲]
محمد علیزاده[۳]
مژگان خوشدلان[٤]

بررسی وضعیت اشتغال در بخش گردشگری مورد مطالعه (استان گیلان)

تاریخ دریافت: ۱۳۹٤/۰۱/۱٦ تاریخ پذیرش: ۱۳۹٤/۱۱/۱۷

چکیده

امروزه گردشگری از بخش‌های مهم در فعالیت‌های اقتصادی به‌شمار آمده و همواره از دیدگاه‌های گوناگون مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش حاضر نیز به بررسی کارکرد گردشگری در ایجاد اشتغال در شهرستان‌های استان گیلان و تأثیر آن بر توسعه متوازن منطقه‌ای طی دو دوره زمانی (۱۳۷۵-۱۳۸۵) و (۱۳۸۵-۱۳۹۰) پرداخته است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی بوده و اطلاعات مورد نیاز با تکیه بر اطلاعات اسنادی، جمع‌آوری شد. برای تحلیل اثرات اشتغال‌زایی بخش گردشگری از «تعداد شاغلین فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا» به‌عنوان جایگزین در این زمینه استفاده شده است. یافته‌های تحقیق با استفاده از مدل‌های تغییر مکان –سهم، ضریب مکانی و ضریب آنتروپی حاکی از آن است که طی این دوره‌های زمانی بخش گردشگری در استان دارای رشد اشتغال‌زایی مثبت بوده است. در حالی‌که که توزیع آن در شهرستان‌های استان در دوره زمانی (۱۳۷۵-۱۳۸۵) در راستای توسعه‌ی متوازن منطقه‌ای و در دوره زمانی (۱۳۸۵-۱۳۹۰) در این راستا نبوده و به‌طور عمده به نفع شهرستان رشت بوده است. در

* ۱- دانشکده اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). E-mail: R.safavi@yahoo.com
۲- دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
۳- دانشجوی دکتری گردشگری دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
٤- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

دوره زمانی (۱۳۷۵-۱۳۸۵) شهرستان‌های آستارا، رشت، شفت و صومعه‌سرا و فومن در این بخش اقتصادی نسبت به استان، دارای رشد کم‌تر و سایر شهرستان‌ها یعنی آستانه اشرفیه، بندرانزلی، تالش، رودبار و رودسر، لاهیجان و لنگرود دارای رشد بیش‌تر بوده‌اند. همچنین در بازه زمانی (۱۳۸۵-۱۳۹۰) به‌جز شهرستان‌های رشت، رودسر، لاهیجان و ماسال که رشد اقتصادی بیش‌تری در حوزه گردشگری نسبت به استان داشته‌اند، ۱۲ شهرستان دیگر یعنی آستارا، آستانه اشرفیه، املش، بندرانزلی، تالش، رضوانشهر، رودبار، سیاهکل، شفت، صومعه‌سرا، فومن، لنگرود در این خصوص دارای رشد منفی بوده‌اند. علاوه بر این طی دوره اول شهرستان‌های فومن، آستانه اشرفیه و لنگرود و طی دوره دوم شهرستان‌های رشت، املش و لاهیجان موفق‌ترین عملکرد را در حوزه‌ی افزایش سهم اشتغال بخش گردشگری داشته‌اند.

کلید واژه‌ها: گردشگری، اقتصاد گردشگری، اشتغال، استان گیلان.

مقدمه

گردشگری را می‌توان «صنعت سفید» نام نهاد زیرا بر خلاف اغلب صنایع تولیدی بدون آلوده سازی محیط‌زیست انسانی، زمینه‌ساز دوستی و تفاهم بین ملت‌ها است و در دنیای امروز به یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اجتماعی-اقتصادی تبدیل شده است. گردشگری میل به استفاده از فضا در اوقات فراغت با انگیزه‌ها و اهداف مختلف است و در برگیرنده‌ی جریانی از سرمایه و انسان، فرهنگ و کنش متقابل میان آن‌هاست که در فضای جغرافیایی آثار مختلفی بر جای می‌نهد (Brledenhann, 2004: 7). در همین رابطه صنعت گردشگری نیز در سال‌های اخیر تأثیرات زیادی بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان داشته است (Sadr Mousavi and Dakhili Kannamoei, 2007: 92). گردشگری فرصت‌های شغلی بسیاری برای نیروی کار ساده بدون تخصص و کارگران نیمه ماهر و ماهر ایجاد می‌کند (Isazadeh and Ghodsi, 2012: 91). شاید به‌همین دلیل است که لوییس ترنر[5] گردشگری را امیدبخش‌ترین و پیچیده‌ترین صنعتی می‌داند که جهان سوم با آن روبروست و معتقد است که گردشگری بیش‌ترین قابلیت را برای جانشینی دیگر فعالیت‌های درآمدزا دارد (Kazemi, 2007: 7). از طرفی گردشگری به‌عنوان یک عامل اقتصادی عمده و بسیار موثر در سال‌های اخیر مورد توجه فراوانی قرار گرفته و فعالیت‌های اقتصادی و ارزآوری ناشی از این بخش را اصطلاحاً صادرات نامرئی محصولات و خدمات می‌نامند (Deebaye, 1992: 43). درآمد حاصل از گردشگری به‌عنوان شکلی جایگزین از صادرات، می‌تواند به بهبود تعادل ارزش پول یک کشور، اشتغال‌زایی و ایجاد درآمدهای مالیاتی اضافی کمک کند (Durbarry, 2002: 863). به طور مختصر، درآمدهای گردشگری می‌تواند از طریق اثرات مثبت بر اقتصاد، برای رشد اقتصادی کشورها مفید باشد (Marin, 1992: 680).

5- Louis Turner

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار گردشگری، بعد اقتصادی آن است، به این ترتیب که موضوعات اصلی پایداری اقتصادی شامل منافع اقتصادی، متنوع سازی اقتصاد محلی، رشد اقتصادی کنترل شده، بهبود روابط محلی، منطقه‌ای و توزیع عادلانه منافع اقتصادی در اقتصاد محلی می‌باشد (Cintyre, 1993: 25). همچنین بعد اقتصادی گردشگری پایدار، بر درآمد مناسب، ثبات قیمت کالاها و خدمات و برابری فرصت‌های شغلی در جامعه دلالت دارد (MCcool, 1995: 29). گردشگری علاوه بر ایجاد اشتغال، کسب درآمد بیش‌تر و به بهبود مهارت‌های تخصصی می‌انجامد (Batyk & Smoczyn, 2010: 555) که از مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی برای ارزیابی توسعه متوازن در سطوح ملی و منطقه‌ای است (Zahedi, 2006: 43)؛ زیرا که یکی از ابعاد مهم در ارتباط با رابطه‌ی گردشگری و امنیت ملّی، اقتصاد پویا و توسعه‌یافته می‌باشد که از وجوه بسیار مهم این اقتصاد، اشتغال‌زایی برای شهروندان است (Nourbakhsh and Akbarpour Sareskanrood, 2010: 24). از نقطه نظر آثار گردشگری بر اشتغال، صنعت گردشگری گسترده‌ترین صنعت خدماتی و مهم‌ترین صنعت اشتغال‌زا در دنیا محسوب می‌شود به طوری که نرخ بیکاری در شهرها و کشورهای توریستی، کم‌تر از سایر کشورها است. درآمد حاصل از گردشگری به اشتغال و درآمد اولیه محدود نمی‌گردد و بسته به این که درآمد اولیه چگونه کسب شده باشد (دستمزد و حقوق، اجاره و سود سرمایه و مالیات) می‌تواند از طریق اثر فزاینده، درآمد و اشتغال ثانویه ایجاد کند و منجر به افزایش اشتغال عوامل تولید از جمله کار، سرمایه، زمین و مدیریت شود. بدین گونه که تعادل و برابری در توزیع منافع به‌دست آمده از گردشگری در بین همه‌ی طبقات جامعه‌ی میزبان صورت گیرد (Erick, 2003: 23). استان گیلان با دارا بودن جاذبه‌های گردشگری فراوان باید بیش از پیش مورد توجه برنامه‌ریزان ملی و منطقه‌ای قرار گیرد که با برنامه‌ریزی گردشگری در سطح ملی برای کاهش نرخ بیکاری در این استان، برنامه‌ریزی منطقه‌ای گردشگری نیز برای توسعه‌ی متوازن گردشگری ضروری است؛ بنابراین اهداف پژوهش در قالب پرسش‌هایی به شرح زیر قابل پیگیری است: آیا بخش گردشگری در استان گیلان و همچنین شهرستان‌های آن (نسبت به استان) طی سال‌های (۱۳۷۵–۱۳۸۵) و (۱۳۸۵–۱۳۹۰) دارای رشد اقتصادی مثبت بوده است؟ آیا بخش گردشگری در توسعه‌ی متوازن منطقه‌ای استان گیلان اثرگذار بوده است؟ آیا شهرستان‌های استان گیلان در زمینه‌ی اشتغال‌زایی در بخش گردشگری طی دوره‌های زمانی (۱۳۷۵–۱۳۸۵ و ۱۳۸۵–۱۳۹۰) موفق بوده‌اند؟

پیشینه پژوهش

با توجه به اهمیت موضوع تا کنون در زمینه‌ی بررسی رابطه‌ی گردشگری، توسعه اقتصادی و ایجاد اشتغال تحقیقات متعدد داخلی و خارجی انجام گرفته است که برخی از آن‌ها در زیرآورده شده است:

در مقاله‌ای که توسط Inchausti- sintes (2015: 172) نگاشته شده است و به بررسی رشد اقتصادی، اشتغال در کشور اسپانیا پرداخته است. نتایج حاکی از این است که با وجود این که گردشگری می‌تواند باعث پویایی و رونق اقتصادی گردد اما از سوی دیگر با تک بعدی شدن اقتصاد و اتکای بیش از حد به گردشگری می‌تواند اقتصاد کشور

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

را در بلندمدت به سمت بحران پیش ببرد. همچنین نتایج نشانگر این است که با افزایش ۲ درصد در ورودی گردشگران باعث افزایش GRAV از ۰/۰۵ درصد به ۰/٤٤ درصد در سال پنجم شده است. همچنین در طول پنج سال، رشد تجمعی GRAV از ۱/۲۱ در سال اول به ٦/۱۸ در سال پنجم رسیده است. از طرفی در مورد اشتغال نیز یافته‌ها حاکی از این است که با رکود ۲ درصدی در بخش گردشگری تاثیرات اندکی بر روی بیکاری داشته است و نرخ بیکاری به ۱/۳۰ رسیده است؛ اما با رکود ۱۰ درصدی در بخش گردشگری وضعیت بیکاری بدتر شده و نرخ بیکاری به ۷/۵۳ رسیده است. در پژوهشی دیگر که مقاله‌ای که توسط khasanov (2015: 313) در مورد اقتصاد گردشگری جمهوری تاتارستان نگاشته شده است. نتایج نشان می‌دهد که تعداد پایین کارکنان و دستمزدهای پایین شاغلان در بخش رستوران و هتل‌ها باعث می‌شود که خدمات مطلوبی به گردشگران ارائه نگردد. نتایج نشان می‌دهد که در این منطقه بخش هتلداری با افزایش سرمایه‌گذاری روبه‌رو می‌باشد. از طرفی نرخ اقامت در هتل‌ها و بخش‌های مرتبط به گردشگری افزایش داشته اما این نرخ نسبت به سایر کشورها پایین بوده و یکی از نقاط قوت این منطقه نرخ پایین خدمات گردشگری و بخش‌های مرتبط، نسبت به سایر مقاصد گردشگری است. در بررسی دیگر Olayinka (2008: 417) به بررسی رابطه بین هزینه‌های گردشگری و تولید ناخالص داخلی در کشورهای منتخب قاره آفریقا پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که درآمدهای گردشگری بر رشد اقتصادی این کشورها تاثیر چندانی نداشته است. در تحقیقی دیگر در خصوص نقش گردشگری در اقتصاد مالزی Nurul huda (2009) با استفاده از تجزیه‌وتحلیل ضرایب و استفاده از تکنیک داده-ستانده به بررسی تاثیر گردشگری بر کشور مالزی پرداخته است. معیارهای مورد استفاده در این پژوهش شامل درآمد، اشتغال، ارزش افزوده و واردات می‌باشد. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که اثرات ثانویه گردشگری در ایجاد ستانده و ارزش افزوده نقش بیش‌تری داشته و این اثرات در بخش درآمد و اشتغال، کاربر بودن گردشگری را در مالزی نشان می‌دهد. همچنین نتایج نشان داد که گردشگری سهم قابل توجهی در پویایی اقتصاد مالزی داشته است. در مطالعه‌ی تطبیقی Tosun (2002) در یورگاپ (ترکیه)، نادی (فیجی) و فلوریدای مرکزی (امریکا)، ایجاد فرصت‌های شغلی از طریق گردشگری را به‌عنوان یکی از اثرات مثبت گردشگری ذکر کرده است. در پژوهش انجام شده توسط Kim et al (2006) که رابطه‌ی علی بین گردشگری و رشد اقتصادی را در تایوان آزمون کردند. تا رابطه بین گسترش گردشگری و رشد اقتصادی را مشخص کنند. نتایج نشان می‌دهد که یک رابطه‌ی تعادلی بلند مدت بین گردشگری و رشد اقتصادی در کشور تایوان وجود دارد؛ به عبارت دیگر در کشور تایوان، گردشگری و رشد اقتصادی یکدیگر را تقویت می‌کنند. در تحقیقی با عنوان «نقش گردشگری شهری در توسعه استراتژیک منطقه‌ی براسو» که توسط Popescu & Corbos (2010) انجام شده است بر نقش مثبت گردشگری شهری بر توسعه‌ی منطقه‌ی براسو در کشور مالزی تاکید شده است.

در تحقیقی با عنوان «نقش صنعت گردشگری بر اشتغال و مقایسه آن با سایر بخش‌های اقتصادی مطالعه موردی منطقه اورامانات (استان کرمانشاه)» توسط Mirzai et al (2010) انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین توسعه صنعت گردشگری و اشتغال رابطه معناداری وجود دارد و گردشگری باعث افزایش اشتغال جوانان شده

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

است. همچنین یافته‌های تحقیق حاکی از این است که در بین فعالیت‌های مختلف گردشگری سهم حمل‌ونقل از نظر ایجاد اشتغال نسبت به سایر فعالیت‌ها بیش‌تر بوده است و نهایتاً اشتغال در بخش گردشگری فصلی است. در تحقیقی دیگر با عنوان «بررسی نقش گردشگری در اقتصاد استان کرمان و توسعه کالبدی شهرستان‌های آن» توسط Mehrabi Basharabadi (2010) با استفاده از تحلیل جدول داده–ستاده و استفاده از شاخص تعداد شاغلین بخش هتل، خوابگاه و رستوران انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که صنعت گردشگری از لحاظ برقراری پیوند با سایر بخش‌های اقتصادی استان، از بخش‌های پیشرو در اقتصاد استان محسوب می‌شود و می‌تواند تولید در سایر بخش‌ها و کل اقتصاد استان را رونق بخشد.

مبانی نظری

رابطه اقتصاد و گردشگری رابطه‌ای بسیار نزدیک و تقریباً جدا نشدنی است، زیرا گردشگری پدیده‌ای است اقتصادی که به محض آغاز سفر، یک سلسله فعل و انفعالات اقتصادی شروع می‌شود که هر کدام از آن‌ها آثار خاص خود را بر روی اقتصاد جامعه میزبان می‌گذارد و چشم‌انداز خاص جغرافیایی می‌آفریند (Rezvani, 1995). جذابیت پیامدهای اقتصادی توسعه گردشگری به‌گونه‌ای است که قبل از هر چیز جلوه‌گری و جلب نظر می‌کند. به همین دلیل مطالعات اولیه در مورد تاثیرات گردشگری طی دهه (۱۹۶۰)، بیش‌تر بر آثار مثبت اقتصادی آن متمرکز بوده‌اند؛ اما در دهه (۱۹۷۰) پیامدهای گردشگری با دید اقتصادی‌تری توسط پژوهشگران مد نظر قرار گرفت. در این دوره بیش‌تر رویکرد منفی نسبت به توسعه گردشگری حاکم گردید به طوری که پژوهشگران بر آثار منفی توسعه گردشگری تاکید می‌کردند. در دهه‌های (۱۹۸۰ و ۱۹۹۰) بر اساس انتقادات صاحب نظرانی مانند چِن تاثیرات مثبت و منفی به‌طور متوازن مورد توجه قرار گرفت (Daei Karimzadeh, 2013). نخستین دلیل توسعه صنعت گردشگری در اغلب کشورها، بهره‌برداری از منافع اقتصادی آن است، اگرچه دلایل دیگری نیز در این مورد ارائه می‌شود (Ranjbarian and Zahedi, 2000). در بسیاری از کشورهای جهان، گردشگری به عنوان یکی از بخش‌های کلیدی و اصلی برای توسعه و پیشرفت اقتصادی عمل کرده است. البته میزان تاثیر گردشگری در توسعه، با نظام حکومتی و جهت‌گیری آن‌ها ارتباط مستقیم دارد. آثار اقتصادی گردشگری چندگانه است. سیستم گردشگری شبیه تار عنکبوتی است که با لمس قسمتی از آن، اثراتش در سراسر تار منعکس می‌شود (Mohammad Alipour and Haji Amini, 2012: 25). به طور مثال، رانندگان اتومبیل‌ها، کارگران هتل‌ها، صنایع‌دستی (مانند فرش، گلیم، جاجیم و .....) و بخش‌های زیرساختی از رونق گردشگری متاثر می‌شوند (Zargham Boroujeni, 2004).

از طرفی گردشگری دارای تاثیرات مختلفی در اقتصاد، فرهنگ و محیط می‌باشد. مهم‌ترین اثر آن، ایجاد اشتغال و درآمد است. نتایج تحقیقات متعدد مؤید این است که گردشگری به کاهش بیکاری و ایجاد درآمد منتهی می‌گردد (Zahedi, 2006). این صنعت می‌تواند موجب تغییرات اقتصادی و اجتماعی شود. میزان این تأثیر، بستگی به نوع سرمایه‌گذاری و جایگاه این صنعت در اقتصاد ملی دارد. مثلاً در صورتی که توسعه آن از طریق سرمایه خارجی

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

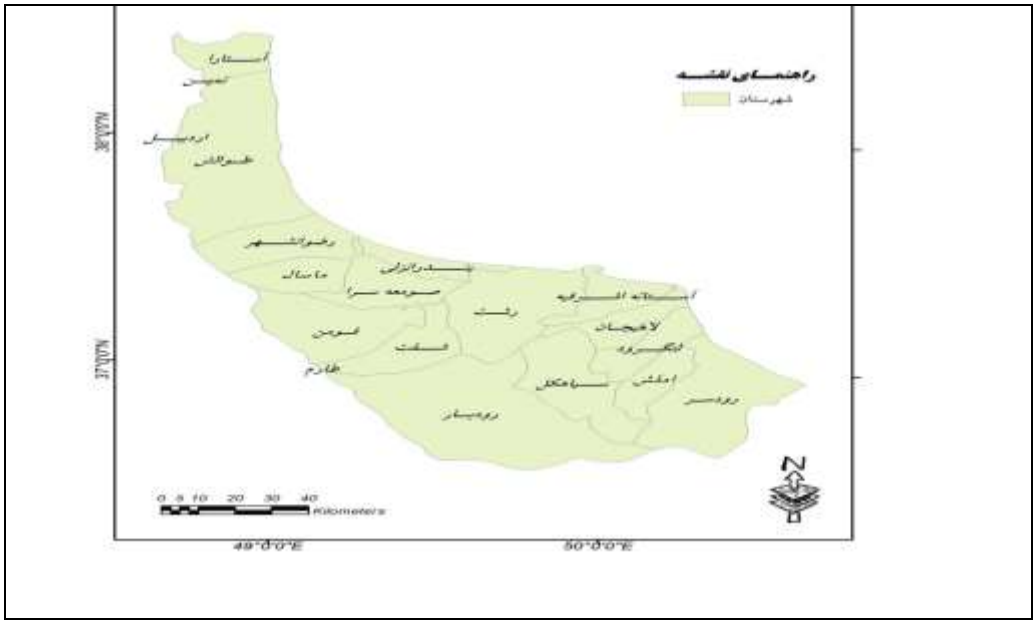
صورت گیرد، سود حاصل از این سرمایه‌گذاری و پرداخت حق‌الزحمه کارکنان خارجی مبالغ قابل توجهی ارز غیر ماندگار در کشور را شامل می‌شود که به کشورهای دیگر انتقال می‌یابد. گردشگری به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر رشد اقتصادی تاثیر می‌گذارد. از طرفی اندازه تاثیرگذاری گردشگری بر رشد اقتصادی به عوامل گوناگونی بستگی دارد.

در تحقیقات اخیر مشخص شده است که بخش گردشگری به ازای هر دلار درآمد حاصله، اشتغال بیش‌تری را نسبت به سایر بخش‌ها ایجاد می‌کند. به همین دلیل مناطق و کشورها گردشگری در پی استفاده از این پتانسیل، به‌عنوان راهکاری در راستای کاهش بیکاری استفاده می‌کنند (Musaee, 2011). از طرفی، گردشگری فعالیتی خدماتی که در مقایسه با سایر بخش‌ها نیاز خیلی زیادی به نیروی انسانی دارد. گردشگری به‌طور مستقیم و غیرمستقیم باعث ایجاد اشتغال می‌شود. اشتغال مستقیم عبارت‌اند از شغل‌های که مستقیم و بدون واسطه با گردشگر در تماس هستند؛ مانند کارمندان مهمانسراها، کارکنان مهمان‌پذیرها، شرکت‌های هواپیمایی و غیره.... از جمله واحدهای هستند که به‌صورت مستقیم با گردشگر در تماس هستند و ایجاد شغل می‌کنند؛ و اما بخش‌های که به‌صورت غیرمستقیم ایجاد شغل می‌کنند، آن‌هایی هستند که با شرکت‌های بزرگ و مادر که در این صنعت به‌طور مستقیم ایجاد شغل می‌کنند در ارتباط هستند؛ مانند شرکت‌هایی که مواد و ملزومات مورد نیاز مهمان‌پذیرها را تامین می‌کنند، یا سازندگان ساختمان‌های مهمان‌خانه‌ها و سازندگان هواپیماها و غیره... (Movahed, 2007). به‌طور کلی می‌توان گفت صنعت گردشگری از لحاظ اقتصادی می‌تواند در موارد زیر، تاثیرات مهمی در برداشته باشد: تاثیر بر درآمد ملی، انتقال ثروت و درآمد از مناطق اعزام کننده گردشگری به مناطق هدف، افزایش ارزش پول ملی شود.

منطقه مورد مطالعه

استان گیلان یکی از استان‌های شمالی کشور با مساحت ۱٤۰٤٤ کیلومترمربع می‌باشد. این استان در ۳٦ درجه و ۳٤ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی و ٤۸ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳٤ دقیقه طول شرقی از نصف النهار قرار دارد و مرکز آن شهر رشت است. این استان به واحد جغرافیایی جنوب دریای خزر تعلق دارد. طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن، استان گیلان با ۲٤۸۰۸۷٤ نفر جمعیت از ۱٦ شهرستان تشکیل شده که مجموعاً ٤۳ بخش شامل ۵۲ شهر، ۱۰۹ دهستان را در بر می‌گیرد. شهرستان‌های استان گیلان عبارتند از: آستارا، آستانه اشرفیه، املش، بندرانزلی، تالش، رشت، رضوانشهر، رودبار، رودسر، سیاهکل، شفت، صومعه‌سرا، فومن، لاهیجان، لنگرود و ماسال (شکل ۱). نرخ بیکاری استان در سال (۱۳۹۰)، ۱٦/٦ درصد و سهم اشتغال در بخش‌های عمده‌ی فعالیت اقتصادی به قرار کشاورزی ۲۵/۱ درصد، صنعت ۲۵/٤ درصد و خدمات ٤۹/٤ درصد می‌باشد (Statistical Yearbook of Guilan, 2011). این استان با دارا بودن جاذبه‌های منحصر به فرد طبیعی، فرهنگی (مادی و غیر مادی) و انسان‌ساخت از موقعیت مناسبی در راستای استفاده از این مواهب خدادای را دارد.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

شکل ۱: محدوده منطقه مورد مطالعه

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش‌شناسی توصیفی و تحلیلی است. با توجه به موضوع تحقیق و در راستای دستیابی به اهداف که مبتنی بر تحلیل داده‌های اقتصاد گردشگری در استان گیلان می‌باشد، اطلاعات مورد نیاز با تکیه بر اطلاعات اسنادی و کتابخانه‌ای، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰) و سالنامه‌های آماری استان گیلان جمع‌آوری شده است. پس از انتخاب شاخص‌ها و جمع‌آوری اطلاعات، با استفاده از مدل‌های تغییر مکان–سهم و ضریب مکانی و ضریب آنتروپی به تجزیه‌وتحلیل داده‌ها پرداخته شده است.

– شاخص‌های پژوهش

مدل تغییر مکان–سهم[6]

در این روش از فرمول‌های زیر استفاده گردید.

۱– عنصر رشد اقتصاد مرجع؛ این عنصر کل تغییرات اشتغال در اقتصاد مرجع را نشان می‌دهد و رابطه آن به شکل زیر است: در این رابطه ER سطح اشتغال کل در اقتصاد مرجع در سال‌های مورد نظر M و N می‌باشد.

$$E.G.F=[\frac{ER^{M}}{ER^{N}}-1]$$

۱– عنصر رشد نسبی بخش‌های اقتصادی در کل اقتصاد مرجع؛ این عنصر رشد یا نزول نسبی هر بخش اقتصاد را در کل اقتصاد مرجع اندازه‌گیری می‌کند. مثبت یا منفی بودن این سنجه به معنای صعود یا نزول آن در کل اقتصاد مرجع

6- Shift- share analysis

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

است. این متغیر از رابطه زیر به‌دست می‌آید: در این رابطه ER_I سطح اشتغال در بخش I در اقتصاد مرجع را در سال‌های M و N نشان می‌دهد.

$$P.S.F=[\frac{ER_I^M}{ER_I^N}-\frac{ER^M}{ER^N}]$$

۲- عنصر عملکرد هر بخش در شهر نسبت به عملکرد همان بخش در سطح مرجع؛ این سنجه موقعیت رقابتی هر بخش اقتصادی شهر را در مقایسه با اقتصاد مرجع اندازه‌گیری می‌کند. مثبت بودن آن به معنای روند رشد بیش‌تر آن نسبت به کل اقتصاد مرجع و منفی بودن آن به مفهوم عقب‌ماندگی آن است. این متغیر با استفاده از رابطه زیر به دست می‌آید (Zeyari, 1999: 184). در این رابطه E_I سطح اشتغال در بخش I در اقتصاد شهر را برای سال‌های M و N نشان می‌دهد.

$$D.S.F=[\frac{E_I^M}{E_I^N}-\frac{ER_I^M}{ER_I^N}]$$

برای بررسی بخش‌های مختلف باید از یک نمودار استفاده کرد که شامل چهار حوزه است. حوزه I یا حوزه بخش‌های برنده (P.S.F مثبت و D.S.F مثبت)، حوزه II یا حوزه بخش‌های برنده مختلط (P.S.F منفی و D.S.F مثبت)، حوزه III یا حوزه بخش‌های بازنده مختلط (P.S.F مثبت و D.S.F منفی) و حوزه IV یا حوزه بخش‌های بازنده (P.S.F منفی و D.S.F منفی).

- مدل ضریب آنتروپی[۷]

این مدل با توجه به کاربرد به شرح ذیل در این تحقیق استفاده شده است:

$$E=-\frac{\sum_i^n PiLnPi}{LnN}$$

E: ضریب آنتروپی

Pi: نسبت تعداد شاغلین در بخش i در شهرستان j به کل تعداد شاغلین در بخش i در اقتصاد مرجع

N: تعداد شهرها

ضریب آنتروپی دامنه‌ای بین صفر و یک دارد و هر چه مقدار آن به یک نزدیک‌تر باشد، بیانگر توزیع عادلانه‌تر و هر چه به صفر نزدیک‌تر باشد، بیانگر درجه توزیع نامتعادل است. به گفته‌ی دیگر، مقدار یک بیانگر توزیع کاملاً عادلانه و مقدار صفر بیانگر توزیع کاملاً نامتعادل است (Tsai, 2005: 145).

مدل ضریب مکانی[۸]

در این مدل از فرمول زیر استفاده می‌گردد.

7- Entropy Index
8- Location Quotient

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

$$LQ = \frac{e_{i/\sum_i e_i}}{E_{i/\sum_i E_i}}$$

e_i: تعداد شاغلان بخش i ام در سطح شهر

$\sum_i e_i$: تعداد کل شاغلان شهر

E_i: تعداد شاغلان فعالیت i ام در سطح مرجع

$\sum_i E_i$: تعداد کل شاغلان در سطح مرجع

یافته‌ها و بحث

- ارزیابی رشد اشتغال بخش گردشگری در استان گیلان و شهرستان‌های آن (مدل تغییر مکان-سهم)

برای ارزیابی رشد اشتغال بخش گردشگری در شهرستان‌های استان گیلان با استفاده از مدل تغییر مکان-سهم، تغییرات اشتغال بخش «فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا» به‌عنوان اصلی‌ترین فعالیت‌های مرتبط با گردشگری، در هر یک از شهرستان‌ها نسبت به سطح مرجع (استان) طی سال‌های (۱۳۷۵-۱۳۸۵) و همچنین (۱۳۸۵-۱۳۹۰) محاسبه شده است (جدول‌های ۱، ۲، ۳). لازم به ذکر است به علت تفکیک شهرستان تالش به شهرستان‌های تالش و رضوان‌شهر و ماسال، تفکیک شهرستان رودسر به رودسر و املش و همچنین تفکیک شهرستان لاهیجان به لاهیجان و سیاهکل در سال (۱۳۸۵)، برای پیشگیری از بروز اشتباه در محاسبات، تعداد شاغلین بخش «فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا» در سه شهرستان ذکر شده در سال (۱۳۷۵) با مجموع شهرستان‌های تفکیک شده در سال (۱۳۸۵) مقایسه شده است.

جدول ۱- تعداد شاغلین «فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا» در شهرستان‌های استان گیلان (۱۳۷۵)

شهرستان	تعداد کل شاغلین ۱۰ ساله و بالاتر	تعداد شاغلین فعالیت‌های مربوط به تامین جا و غذا
آستارا	۱٤٦۳۰	۲۸۳
آستانه اشرفیه	٤۰۷۹۲	۳۷۰
بندرانزلی	۲۹٦۲۱	٤۷۸
تالش	٦۱۷۷۹	۵۸۱
رشت	۱۹۷۱۱۵	۲٤۳۱
رودبار	۲۲٦۳۵	۲۰۸
رودسر	۵۵۱۷۵	۳٦۱
شفت	۲۰۵۵۹	۱۹۹
صومعه‌سرا	٤۱۳۹۹	٤٦٦
فومن	۳۵۷۱٦	۳٤٤
لاهیجان	٦۷۸۹۷	۵۲۷
لنگرود	٤٤۲۰۲	۳۷۷
کل	٦۳۱۵۲۰	٦٦۲۵

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

جدول ۲- تعداد شاغلین «فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا» در شهرستان‌های استان گیلان (۱۳۸۵)

شهرستان	تعداد کل شاغلین ۱۰ ساله و بالاتر	تعداد شاغلین فعالیت‌های مربوط به تامین جا و غذا
آستارا	۲۲۱۲۶	٤٥١
آستانه اشرفیه	۳٦۳۹٦	٦۷۹
املش	۱۸٥۸۰	۱٤٤
بندرانزلی	٤۰۰۲۸	۸۳۲
تالش	٤۹۲٦۹	۷٤۸
رشت	۲۷۱٥٤۸	۳۷۷۸
رضوانشهر	۱۹۷٦۱	۳۰٤
رودبار	۲۷۲۳۷	۳٦٥
رودسر	٤۷٥٦۲	٤۹٥
سیاهکل	۱۷۱٥۰	۱۹۷

جدول ۳- تعداد شاغلین «فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا» در شهرستان‌های استان گیلان (۱۳۹۰)

شهرستان	تعداد کل شاغلین ۱۰ ساله و بالاتر	تعداد شاغلین فعالیت‌های مربوط به تامین جا و غذا
آستارا	۲٤۰۳٦	٥۲۸
آستانه اشرفیه	۳۳٥۹۸	٥٥۱
املش	۱٦٦٦٦	۱٦٤
بندرانزلی	۳٦۳۲۸	۸٤۸
تالش	٥۷۱۱۹	۸۷۲
رشت	۲۷٦۰۷۷	٥۲٦۳
رضوانشهر	۱۹۰۰۷	۳۰٥
رودبار	۲۸۰٦٦	۳۳۱
رودسر	٤۹٦۷۷	٥۹۹
سیاهکل	۱٥۷٥۲	۲۰۰
شفت	۱۹۱٤۹	۲۳۳
صومعه‌سرا	۳۸٦۹٤	٦۳۷

نتایج تفصیلی (جدول‌های ٤ و ٥) نشان می‌دهد؛ طی دوره (۱۳۷٥-۱۳۸٥) بخش «فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا» در استان، افزایش اشتغال (P.S.F مثبت) داشته است. ولی در این میان شهرستان‌های آستارا، رشت، شفت و صومعه‌سرا و فومن دارای (P.S.F مثبت و D.S.F منفی) که بر اساس تقسیم‌بندی حوزه‌های اقتصادی در ناحیه III یعنی بخش بازنده مختلط قرار دارند و نتیجتاً دارای رشد اقتصادی کم‌تر از استان می‌باشند و سایر

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

شهرستان‌ها یعنی آستانه اشرفیه، بندرانزلی، تالش، رودبار و رودسر، لاهیجان و لنگرود دارای (P.S.F مثبت و D.S.F مثبت) که در ناحیه I یعنی بخش برنده اقتصادی واقع شده و دارای رشد اقتصادی بیش‌تر از استان می‌باشند.
همچنین طی دوره (۱۳۸۵-۱۳۹۰) نیز بخش «فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا» در استان، از نظر اشتغال‌زایی رشد مثبت داشته است (P.S.F مثبت)، ولی این بخش فقط در شهرستان‌های رشت، رودسر، لاهیجان و ماسال (P.S.F مثبت و D.S.F مثبت) در بخش برنده اقتصادی بوده و دارای رشد بیش‌تر از استان می‌باشد و در سایر شهرستان‌ها یعنی آستارا، آستانه اشرفیه، املش، بندرانزلی، تالش، رضوانشهر، رودبار، سیاهکل، شفت، صومعه‌سرا، فومن، لنگرود (P.S.F مثبت و D.S.F منفی) در حوزه بخش بازنده مختلط اقتصادی و رشد اقتصادی کم‌تر از استان قرار دارد. در تحلیل این موارد می‌توان گفت که دلیل عمده تفاوت‌های ۳ شهرستان رشت، لاهیجان و رودسر با سایر شهرهای استان این است که اکثر گردشگرانی که از مسیر مازندران به استان گیلان وارد می‌شوند در مسیر ورود، ابتداً وارد شهر رودسر شده که دقیقاً در کنار ساحل واقع شده است و گردشگران مدتی را در این شهر اقامت می‌کنند که همین امر، باعث رونق کسب و کارهایِ مربوط به گردشگری مانند بخش هتل، رستوران و ... می‌شود و در ادامه مسافرت خود به شهر لاهیجان عزیمت می‌کنند که در خصوص افزایش ماندگاری آن‌ها در شهر لاهیجان جاذبه‌های بی‌نظیر و معروف در سطح کشور موجب جذب گردشگران به این شهر می‌شود البته ناگفته نماند که احداث آزاد راه جدید از رودسر به لاهیجان در ایجاد انگیزه برای مسافرت به این شهر بی‌تاثیر نبوده است. ادامه آزاد راه مذکور به شهر رشت می‌رسد که اکثر گردشگران به دلیل دوری شهر آستانه اشرفیه از آزاد راه مذکور مستقیماً به شهر رشت که دارای مراکز تفریحی، گردشگری و اقامتی بی‌شماری است مراجعه می‌کنند و همین امر باعث رونق گردشگری و به تبع آن اشتغال در بخش خدمات گردشگری شده است؛ اما در خصوص شهر ماسال به دلیل این‌که این شهر دارای جاذبه‌های توریستی و مناظر زیبا و دلپذیر از قبیل جنگل‌های سر به فلک کشیده، درختان تنومند، آبشارهای طبیعی، حیات‌وحش و مراتع سرسبز است همچنین این شهر به دلیل نزدیکی به مرکز استان، موقعیت و شرایط خوبی به لحاظ توسعه گردشگری دارد.

ماسال با داشتن آب‌وهوای منحصربه‌فرد و طبیعتی سحرانگیز گردشگران را به‌سوی خود فرا خوانده است که سهم بیش‌تری نسبت به سایر شهرهای استان به خود اختصاص داده است. از طرفی نتایج نشان می‌دهد که اکثر شهرهایی که دارای جمعیت بیش از ٦٠ هزار نفر هستند (رشت، انزلی، لاهیجان، لنگرود، رودسر، تالش) در تقسیم‌بندی حوزه‌های اقتصادی جز ناحیه برنده اقتصادی بوده و شهرهای با جمعیت زیر ٦٠ هزار جز ناحیه بازنده مختلط قرار گرفته‌اند؛ که این موضوع می‌تواند بیانگر این مطلب باشد که در شهرهای با جمعیت بالا، امکانات و زیرساخت‌های لازم برای گردشگران بالنسبه بیش‌تر فراهم بوده است که ورود گردشگران باعث رونق کسب‌وکار شده است. ضمناً در بررسی‌های به عمل آمده مشخص گردید نزدیکی به پایتخت به‌عنوان مرکز توزیع گردشگران داخلی و خارجی، در جذب گردشگران به شهرهای مورد مطالعه بی‌تاثیر نبوده است.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

جدول ٤- فاکتورهای E.G.F و P.S.F و D.S.F برای مقطع زمانی (۱۳۷۵-۱۳۸۵)

فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا		فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا		
۱۳۷۵	۱۳۸۵	E.G.F	P.S.F	D.S.F
آستارا	آستارا	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	-۰/۰۵۸
آستانه اشرفیه	آستانه اشرفیه	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	۰/۱۸۳
بندرانزلی	بندرانزلی	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	۰/۰۸۹
تالش	تالش و رضوانشهر و ماسال	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	۰/۳۸۱
رشت	رشت	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	-۰/۰۹۸
رودبار	رودبار	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	۰/۱۰۳
رودسر	رودسر و املش	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	۰/۱۱۸
شفت	شفت	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	-۰/٤۳۱
صومعه‌سرا	صومعه‌سرا	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	-۰/٤۱۸
فومن	فومن	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	-۰/۰۳٦
لاهیجان	لاهیجان و سیاهکل	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	۰/۲۲۳
لنگرود	لنگرود	۰/۱۷۳	۰/٤۷۹	۰/۰۸۵

جدول ۵- فاکتورهای E.G.F و P.S.F و D.S.F برای مقطع زمانی (۱۳۸۵-۱۳۹۰)

	۱۳۹۰-۱۳۸۵		
	E.G.F	P.S.F	D.S.F
آستارا	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۰۱۳
آستانه اشرفیه	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۳۷۳
املش	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۰۱۵۸
بندرانزلی	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۱٦۵
تالش	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۰۱۸
رشت	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	۰/۲۰۹
رضوانشهر	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۱۸۱
رودبار	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۲۷۷
رودسر	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	۰/۰۲٦
سیاهکل	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۱٦۹
شفت	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۲۲۵
صومعه‌سرا	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۰۷٦
فومن	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۲۲۹
لاهیجان	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	۰/۰۲۵
لنگرود	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	-۰/۰۳۱
ماسال	۰/۰۲٦	۰/۱۵۸	۰/۲۵۰

- ارزیابی تأثیر اشتغال‌زایی بخش گردشگری در توسعه‌ی متوازن منطقه‌ای استان گیلان (مدل ضریب آنتروپی)

برای ارزیابی تاثیر اشتغال‌زایی بخش گردشگری در توسعه‌ی متوازن منطقه‌ای استان گیلان، تغییرات توزیع فضایی تعداد شاغلین بخش «فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا» در شهرستان‌های استان طی سال‌های (۱۳۷۵-

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

۱۳۸۵ و ۱۳۸۵–۱۳۹۰)، با استفاده از مدل ضریب آنتروپی بررسی شده است. یافته‌های (جدول‌های ٦ و ۷)، حاکی از آن است که طی دهه (۱۳۷۵–۱۳۸۵)، میزان ضریب آنتروپی افزایش یافته، بنابراین در این دوره بخش گردشگری در توسعه متوازن منطقه‌ای نقش مثبت داشته است و بالعکس طی دوره ۵ ساله (۱۳۸۵–۱۳۹۰)، کاهش میزان ضریب آنتروپی نشان از نقش منفی بخش گردشگری در توسعه متوازن منطقه‌ای دارد. نتایج حاکی از این است که ضریب آنتروپی در بازه اول (۸۵–۷۵) نشانگر این است که توزیع اشتغال در بخش گردشگری عادلانه بوده و در بین شهرستان‌های استان به خوبی تقسیم شده بوده است که یافته‌های مورد اشاره در جدول تقسیم‌بندی حوزه‌های اقتصادی نشان می‌دهند که تقریباً ۵۸ درصد شهرهای مورد مطالعه در بخش برنده اقتصادی و ٤۲ درصد در بخش بازنده مختلط اقتصادی قرار داشته‌اند. در حالی که بر اساس یافته‌های مربوط به بازه دوم (۹۰–۸۵) این توزیع ناعادلانه شده و تقریباً ۳۰ درصد از شهرستان‌های استان در بخش برنده اقتصادی واقع شده‌اند (رودسر، لاهیجان، رشت و ماسال) و ۷۰ درصد در حوزه بازنده مختلط واقع گردیده‌اند که حاکی از نامطلوب بودن وضعیت اشتغال در بخش گردشگری به دلیل عدم اقامت گردشگران و نبود زیرساخت‌های مناسب است. البته دوری از مرکزیت استان و مسیرهای گردشگری برای شهرهای که در غرب استان واقع گردیده‌اند نیز باید در این امر لحاظ گردد. البته هم جواری با استان گردشگرپذیر مازندران که طبق یافته‌های مرکز آمار ایران جزو استان‌های با بیش‌ترین ورودی گردشگری می‌باشد در توسعه گردشگری رودسر و لاهیجان بی‌تاثیر نبوده و جاده چالوس به‌عنوان یک جاذبه فرامنطقه‌ای نقش بی‌بدیلی را در رونق گردشگری شرق گیلان ایفا می‌کند. لازم به یادآوری است که ضرایب آنتروپی (جدول ۷) به‌دست آمده تا حدودی نتایج ارائه شده در (جدول‌های ۲ و ۳) را نیز تایید می‌کند.

جدول ٦- تغییرات ضریب آنتروپی گروه «فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا» (۱۳۷۵–۱۳۸۵)

	۱۳۷۵			۱۳۸۵		
شهرستان	Pi	LnPi	PiLnPi	Pi	LnPi	PiLnPi
آستارا	۰/۰٤۳	-۳/۱۵۳	-۰/۱۳۵	۰/۰٤۱	-۳/۱۸۹	-۰/۰۱۳
آستانه‌اشرفیه	۰/۰۵٦	-۲/۸۸۵	-۰/۱٦۱	۰/۰٦۲	-۲/۷۸۰	-۰/۰۲۲
بندرانزلی	۰/۰۷۲	-۲/٦۲۹	-۰/۱۹۰	۰/۰۷٦	-۲/۵۷۷	-۰/۰۳۰
تالش	۰/۰۸۸	-۲/٤۳٤	-۰/۲۱۳	۰/۳٦۷	-۲/۲۲٦	-۰/۰٤۸
رشت	۰/۳٦۷	-۱/۰۰۳	-۰/۳٦۸	۰/۳٤۵	-۱/۰٦۳	-۰/۳۲۵
رودبار	۰/۰۳۱	-۳/٤٦۱	-۰/۱۰۹	۰/۰۳۳	-۳/٤۰۰	-۰/۰۱۰
رودسر	۰/۰۵٤	-۲/٤۹۰	-۰/۱۵۹	۰/۰۵۸	-۲/۸٤۰	-۰/۰۲۱
شفت	۰/۰۳۰	-۳/۵۰۵	-۰/۱۰۵	۰/۰۲۲	-۳/۸۰۷	-۰/۰۰٦
صومعه‌سرا	۰/۰۷۰	-۲/٦۵٤	-۰/۱۸۷	۰/۰۵۳	-۲/۹٤٦	-۰/۰۱۸
فومن	۰/۰۵۲	-۲/۹۵۸	-۰/۱۵٤	۰/۰۵۱	-۲/۹۸۰	-۰/۰۱۷
لاهیجان	۰/۰۸۰	-۲/۵۳۱	-۰/۲۰۱	۰/۰۹۰	-۲/٤۰۵	-۰/۰۳۸
لنگرود	۰/۰۵۷	-۲/۸٦٦	-۰/۱٦۳	۰/۰٦۰	-۲/۸۱٦	-۰/۰۲۱
آستارا	۰/۰٤۳	-۳/۱۵۳	-۰/۱۳۵	۰/۰٤۱	-۳/۱۸۹	-۰/۰۱۳
ضریب آنتروپی	۰/۸٦۳			۰/۸۷۰		
۰/۰۰۷ = تغییرات ضریب آنتروپی (۱۳۷۵–۱۳۸۵)						

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

- مقایسه‌ی تغییرات اشتغال‌زایی بخش گردشگری در شهرستان‌های استان گیلان (۱۳۷۵-۱۳۹۰) (مدل ضریب مکانی)

برای بررسی مقایسه‌ای تغییرات اشتغال‌زایی بخش گردشگری در شهرستان‌های استان گیلان، تغییرات ضریب مکانی این بخش با استفاده از شاخص تعداد شاغلین بخش «فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا»، طی سال‌های (۱۳۷۵-۱۳۸۵) و (۱۳۸۵-۱۳۹۰) محاسبه و با یکدیگر مقایسه شده است. لازم به ذکر است به علت تفکیک شهرستان تالش به شهرستان‌های تالش و رضوانشهر و ماسال، تفکیک شهرستان رودسر به رودسر و املش و همچنین تفکیک شهرستان لاهیجان به لاهیجان و سیاهکل در سال (۱۳۸۵)، برای پیشگیری از بروز اشتباه در محاسبات ضریب مکانی، تعداد شاغلین بخش «فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا» در سه شهرستان ذکر شده در سال (۱۳۷۵) با مجموع شهرستان‌های تفکیک شده در سال (۱۳۸۵) مقایسه شده است.

جدول ۷- تغییرات ضریب آنتروپی گروه «فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا» (۱۳۸۵-۱۳۹۰)

	۱۳۷۵			۱۳۸۵		
شهرستان	Pi	LnPi	PiLnPi	Pi	LnPi	PiLnPi
آستارا	۰/۰۴۱	-۳/۱۸۹	-۰/۱۳۱	۰/۰۴۱	-۳/۲۰۰	-۰/۱۳۰
آستانه‌اشرفیه	۰/۰۶۲	-۲/۷۸۰	-۰/۱۷۲	۰/۰۴۳	-۳/۱۵۸	-۰/۱۳۴
بندرانزلی	۰/۰۱۳	-۴/۳۳۱	-۰/۰۵۷	۰/۰۱۳	-۴/۳۷۰	-۰/۰۵۵
تالش	۰/۰۷۶	-۲/۵۷۷	-۰/۱۹۶	۰/۰۶۵	-۲/۷۲۷	-۰/۱۷۸
رشت	۰/۰۶۸	-۲/۸۶۳	-۰/۱۸۳	۰/۰۶۷	-۲/۶۹۹	-۰/۱۸۲
رودبار	۰/۳۴۵	-۱/۰۶۳	-۰/۳۶۷	۰/۴۰۶	-۰/۹۰۱	-۰/۳۶۶
رودسر	۰/۰۲۸	-۳/۵۸۳	-۰/۱۰۰	۰/۰۲۸	-۳/۷۴۹	-۰/۰۸۸
شفت	۰/۰۳۳	-۳/۴۰۰	-۰/۱۱۳	۰/۰۲۶	-۳/۶۶۷	-۰/۰۹۴
صومعه‌سرا	۰/۰۴۵	-۳/۰۹۶	-۰/۱۴۰	۰/۰۴۶	-۳/۰۷۴	-۰/۱۴۲
فومن	۰/۰۱۸	-۴/۰۱۷	-۰/۰۷۲	۰/۰۱۵	-۴/۱۷۱	-۰/۰۶۴
لاهیجان	۰/۰۲۲	-۳/۸۰۷	-۰/۰۵۷	۰/۰۱۸	-۴/۰۱۸	-۰/۰۷۲
لنگرود	۰/۰۵۳	-۲/۹۴۶	-۰/۱۵۵	۰/۰۴۹	-۳/۰۱۳	-۰/۱۴۸
آستارا	۰/۰۵۱	-۲/۹۸۰	-۰/۱۵۱	۰/۰۴۱	-۳/۱۹۵	-۰/۱۳۱
ضریب آنتروپی	۰/۸۴۲			۰/۷۹۵		
-۰/۰۴۷ = تغییرات ضریب آنتروپی (۱۳۸۵-۱۳۹۰)						

بر اساس نتایج (جدول ۸) مشاهده می‌شود که شهرهای آستارا، بندر انزلی، رشت و فومن دارای ضریب مکانی بالاتر از ۱ بوده، بدین معنی است که این شهرها، صادرکننده خدمات به سایر شهرهای استان و کشور می‌باشند و دلیل این امر را در شهرهای بندر انزلی و آستارا می‌توان به موقعیت اقتصادی و تجاری‌شان نسبت داد. از طرفی در آستارا مرزی بودن این شهر و در انزلی موقعیت بندرگاهی باعث چنین امری شده است. در خصوص فومن هم باید اشاره کرد که به دلیل موقعیت چهارراهی و سوق‌الجیشی، این ضریب بالا بوده است. پایین‌ترین ضریب مکانی مربوط به شهرهای املش و رودبار بوده که به دلیل موقعیت جغرافیایی (دوری از دریا) نسبت به سایر شهرهای استان برای

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

رودبار و وجود مقاصد مهم گردشگری در شهرهای مجاور املش توسعه گردشگری و اقتصادی این شهرها را با مشکل مواجه نموده است. قابل ذکر است که ضریب مکانی املش روند رو به رشدی دارد که نشان از دارا بودن ظرفیت‌های بالقوه برای توسعه گردشگری در آینده دارد؛ و در خصوص ٤ شهر (رودسر، لاهیجان، رشت و ماسال) که در یافته‌های قبلی دارای مزیت نسبت به سایر شهرها بوده‌اند بر اساس مدل ضریب مکانی نیز از رتبه‌های بالاتری برخوردار بوده یعنی دارای روندی رو به رشد (تغییرات ضریب مکانی مثبت) می‌باشند. به عبارتی این ٤ شهر در فعالیت‌ها از سایر شهرهای استان گوی سبقت را ربوده‌اند.

جدول ۸- ضریب مکانی گروه «فعالیت‌های مربوط به تأمین جا و غذا» شهرستان‌های استان گیلان (۱۳۹۰-۱۳۷۵)

۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰		تغییرات ضریب مکانی ۱۳۸۵-۱۳۹۰	تغییرات ضریب مکانی ۱۳۷۵-۱۳۸۵
شهرستان		شهرستان	ضریب مکانی	شهرستان	ضریب مکانی		
آستارا	۱/۸٤٤	آستارا	۱/۳۸۰	آستارا	۱/۲۸۸	-۰/۰۹۲	-۰/٤٦٤
آستانه اشرفیه	۰/۸٥٦	آستانه اشرفیه	۱/۲٦۳	آستانه اشرفیه	۰/۹٦۲	-۰/۳۰۱	۰/٤۰۷
املش	-	املش	۰/٥۲٥	املش	۰/٥۷۷	۰/۰٥۲	-
بندر انزلی	۱/٥۳۸	بندرانزلی	۱/٤۰۷	بندرانزلی	۱/۳٦۹	-۰/۰۳۸	-۰/۱۳۱
تالش	۰/۸۹٦	تالش	۱/۰۲۸	تالش	۰/۸۹٥	-۰/۱۳۳	۰/۱۳۲
رشت	۰/۹۲۸	رشت	۰/۹٤۲	رشت	۱/۱۱۸	۰/۱۷٦	۰/۰۱٤
رضوانشهر	-	رضوانشهر	۱/۰٤۱	رضوانشهر	۰/۹٤۱	-۰/۱	-
رودبار	۰/۸۷٦	رودبار	۰/۹۰۷	رودبار	۰/٦۹۲	-۰/۲۱٥	-۰/۰۱٤
رودسر	۰/٦۲٤	رودسر	۰/۷۰٥	رودسر	۰/۷۰۷	۰/۰۰۲	۰/۰۸۱
سیاهکل	-	سیاهکل	۰/۷۷۸	سیاهکل	۰/۷٤٥	-۰/۰۳۳	-
شفت	۰/۹۲۳	شفت	۰/۸۸۹	شفت	۰/۷۱٤	-۰/۱۷٥	-۰/۰۳٤
صومعه‌سرا	۱/۰۷۳	صومعه‌سرا	۱/۱۲۰	صومعه‌سرا	۰/۹٦٥	-۰/۱٥٥	۰/۰٤۷
فومن	۰/۹۱۸	فومن	۱/٤٦۱	فومن	۱/۰۹۷	-۰/۳٦٤	۰/٥٤۳
لاهیجان	۰/۷٤۰	لاهیجان	۰/۹٤۹	لاهیجان	۰/۹۸٦	۰/۰۳۷	۰/۲۰۹
لنگرود	۰/۸۱۳	لنگرود	۱/۰۲۸	لنگرود	۰/۹۸۳	-۰/۰٤٥	۰/۲۱٥
ماسال	-	ماسال	۰/۷۰۰	ماسال	۰/۷۰٤	۰/۰۰٤	-

نتیجه‌گیری

نتایج این را نشان داد که موفقیت شهرستان رشت مدیون جایگاه گذرگاهی و در برداشتن مرکزیت سیاسی در استان است که از منظر اجتماعی و فرهنگی نیز کارکردهای برتر را در خود جای داده و به تناوب این عملکردها در اثر نیروی پخش اثرات با شدت کم‌تری به سایر نقاط منعکس می‌گردد. همچنین دلایل احتمالی موفقیت شهر لاهیجان دارا بودن انواع منابع عرضه گردشگری که با توانمندی مدیریت شهری و شهرستانی، این منابع عرضه از جاذبه مطلوب برخوردار گشته‌اند و جاذب جمعیت بیش‌تری از گردشگران می‌باشند. وجود شیطان‌کوه، مقبره پدر چای ایران، استخر گردشگری لاهیجان و ییلاقات اطراف در این مورد نقش ویژه‌ای را ایفا می‌کند. شهرستان املش نیز

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

به‌واسطه طبیعت زیبای خود و نیز باغات و کوهستان‌های زیبا در مبحث اکوتوریسم موقعیت مطلوبی یافته است و بنیه ارتباطی و فرهنگی غنی شرق گیلان نیز بر این جاذبه‌ها افزوده است. در مقابل، یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که شهرستان فومن علیرغم دارا بودن جاذبه‌های طبیعی و بکر و نیز یادمان‌های مهم از قبیل قلعه‌رودخان و شهرک تاریخی ماسوله، به دلیل فقدان تبلیغات لازم در شناسایی جاذبه (به‌جز ماسوله) کم‌تر مورد التذاذ گردشگران قرار می‌گیرد و به این مطلب باید دوری از دریا را نیز اشاره نمود که در بسیاری از الگوهای گردشگری در شمال کشور، مسافران به قصد بهره‌گیری و تمتع از دریا حاضر به سکونت شبانه در محیط‌های ساحلی استان گیلان هستند. آستانه اشرفیه نیز وضعیتی مشابه را دارد. این شهرستان نیز در محل تلاقی و خط عبوری شهرستان رشت به لاهیجان قرار گرفته است که بیش‌تر نقش واسطه‌ی دسترسی را در مجموعه شبکه شهری شرق گیلان ایفا می‌کند، لذا ماندگاری شبانه گردشگران در این شهر بسیار محدود و ناچیز است. در انتها در راستای نتایج حاصل از پژوهش و تحلیل یافته‌ها، راهکارها و پیشنهادات زیر جهت افزایش اشتغال‌زایی بخش گردشگری در استان گیلان پیشنهاد می‌گردد:

۱- شهرستان آستارا در هر دو دوره زمانی دارای رشد اشتغال‌زایی کم‌تر از استان و کاهش میزان سهم اشتغال در بخش گردشگری بوده ولی در این بخش نقش پایه‌ای دارد، لذا ادامه‌ی این روند از نقش پایه‌ای این صنعت در آینده خواهد کاست و بنابراین باید مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد.

۲- شهرستان شفت در هر دو دوره زمانی دارای رشد اشتغال‌زایی کم‌تر از استان، کاهش سهم اشتغال و همچنین نقش غیر پایه‌ای در بخش گردشگری بوده و باید در برنامه‌ریزی منطقه‌ای گردشگری در اولویت توجه قرار گیرد.

۳- شهرستان لاهیجان در هر دو دوره زمانی دارای رشد اشتغال‌زایی بیش‌تر از استان و همچنین افزایش میزان سهم اشتغال در بخش گردشگری بوده و در این صنعت خود را به شرایط پایه‌ای نزدیک می‌نماید و می‌تواند به‌عنوان الگویی برای سایر شهرستان‌ها مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

٤- شهرستان رشت در دوره‌ی اول در هر دو مورد (رشد شاغلین بخش گردشگری نسبت به استان، سهم شاغلین بخش گردشگری)، کاهش و در دوره‌ی ۵ ساله دوم در هر دو مورد افزایش قابل توجهی داشته است که ادامه این روند معضل توسعه نامتوازن استان به نفع شهرستان رشت را تقویت خواهد کرد و بنابراین باید در برنامه‌ریزی گردشگری استان مورد توجه ویژه قرار گیرد.

۵- سایر شهرستان‌های استان (به‌جز رشت و لاهیجان) نیز در دوره زمانی (۱۳۸۵-۱۳۹۰) نسبت به دوره‌ی قبل از خود دارای عملکرد ضعیفی بوده و یا ارتقای قابل توجهی نداشته‌اند (رودسر)، بنابراین باید با توجه به پتانسیل‌های گردشگری هر یک، برنامه‌ریزی لازم در آن‌ها صورت گیرد.

٦- این تحقیق تنها به بررسی اشتغال‌زایی در بخش گردشگری و تاثیر آن بر توسعه‌ی متوازن منطقه‌ای پرداخته است و در ادامه تحقیقاتی در خصوص سایر تاثیرات اقتصادی گردشگری (درآمدزایی، قیمت زمین، قیمت کالاها و خدمات، هزینه زندگی و ...) پیشنهاد می‌گردد.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

References

- Amirahmadi, H., Farhad, A., (1987), "Dynamics of provincial development and display in Iran 1956-1984", ***TWPR***, 9 (2): 156-185.
- Cintyre, G., (1993), "Sustainable tourism development: guide for local planners", world tourism organization: Madrid.
- Daei Karimzadeh, S., Ghobadi, S., Frodestan, N., (2013), "Factors affecting the demand for international tourism in Iran": Self-explanatory approach with widespread ARDL, ***Journal of Tourism Management Studies***, 8 (23): 154 -131. [in Persian].
- Deebaye, P., (1992), "Tourism recognition", Allameh Tabatabai University: Tehran. [in Persian].
- Durbarry, R., (2002), "The economic contribution of tourism in Mauritius", ***Annals of Tourism Research***, 29 (3): 862–865.
- Inchausti-sintes, F., (2015) "Tourism: Economic growth, employment and dutch disease", ***Annals of Tourism Research***, 54 (2015): 172–189.
- Isazadeh, S., Ghodsi, S., (2012), "Calculating the Job growth factors of the tourism section in Iran's economy: Using the data-output model", ***Journal of Research in Tourism Management Studies***, 71: 151-172. [In Persian].
- Iwona, M., Batyk, S., Smoczyn, S., (2010), "Tourism–common cause", Polish tourist products", ***Tourism management***, 31 (4): 553-555.
- Jr, E., Byrd, T., (2003), "An analysis of variables that influence stakeholder participation and support for sustainable tourism development in rural North Carolina", Ph.D Thesis, University of central florida, Faculty of North Carolina State University.
- Kazemi, M., (2007), "***Tourism Management***", Second Edition, Tehran: Samt Publication. [in Persian].
- Khasanov, I., (2015), "Research methodology of the tourism and hospitality sector in Republic Tatarstan as transaction type of economic activity", ***Procedia Economics and Finance***, 24: 313- 317.
- Kim, H. J., Chen, M. H., Jang, S., (2006), "Tourism expansion and economic Development: The Case of Taiwan", ***Tourism Management***, 27: 925- 933.
- Marin, D., (1992), "Is the export-led hypothesis valid for industrialized countries?" ***The Review of Economics and Statistics***, 4: 678–688.
- McCool, S. F., (1995), "Linking tourism the environmental, and concepts of sustainability : setting the stage", General Technical Report - Intermountain Research Station, USDA Forest ***Service***, 323: 3-7.
- Mehrabi Basharabadi, H., Jalaei Esfandabadi, S. A., Shakibaee, A., Javidan, E., (2010), "The study of the role of tourism in the economy of Kerman Province and the physical development of its cities", ***Journal of Urban Management***, 26: 139-152. [in Persian].
- Mirzai, R., Aram, E., Sam. Khaksari, A., (2010), "The role of tourism industry on employment and its comparison with other economic sectors: Case study of Uramanat area (Kermanshah Province)", ***Quarterly of Welfare and Social Development Planning***, 4: 1-34. [In Persian].
- Mohammad Alipour, R. Haji Amini, M., (2012), "***Electronic marketing in the tourism industry from concepts to applications***", Tehran: Cultural Research Bureau publications. [in Persian].
- Movahed, A., (2007), "***Urban Tourism***", Shahid Chamran Ahvaz University Press: Ahvaz. [In Persian].

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

- Musaee, M., (2011), "***Basics of Tourism Economics***", Mahkame Publications: Tehran. [In Persian].
- Nourbakhsh, S. M., Akbarpour Sareskanrood, M., (2010), "The role of tourism in macroeconomic development", ***Quarterly Journal of Urban Economics***, Special Issue:pp 20-34. [In Persian].
- Nural Huda, M., (2009), "Does tourism contribute significantly to the Malaysia economy? Multiplier analysis using L-o technique", ***International of business and management***, 4 (7): 146-159.
- Olayinka, K., (2008), "Tourism-exports and economic growth in Africa", Africa econometrics Society (AES), 9-11 July, 2008, Pretoria, South Africa, pp 1-32.
- Popescu R. I., Corbos, R. A., (2010), "The role of urban tourism in the strategical development of Brasov area", ***Theoretical and Empirical Researches in Urban Management***, 7 (16): 69-85.
- Ranjbarian, B., Zahedi, M., (2000), "***National and regional tourism planning***", Esfahan, publication university of Esfahan: Esfahan. [In Persian].
- Rezvani, A. A., (1995), "***Geography and Tourism***", University of Payame-Noor: Tehran. [In Persian].
- Sadr Mousavi, M. S., Dakhili kahNamoei, J., (2007), "Assessment of the status of tourism facilities in East Azarbaijan from the viewpoint of tourists", ***Journal of Geographical Research***. 61: 129-143. [In Persian].
- Statistical Yearbook of Guilan, (2011), "***Gilan governor's office: Guilan orovincial planning Deputy***", Gilan Deputy Director General for Planning and Employment of Guilan Governorate: Rasht. [In Persian].
- Statistics Center of Iran, (2011), "***Results of labor force 2011***", Deputy President for Strategic Planning and control**,** Tehran. [In Persian].
- Tosun, C., (2002), "Host perceptions of impacts: A comparative tourism study", ***Annalys of tourism research***, 29 (1): 231-253.
- Tsai, Y. H., (2005), "Quantifying urban form: Compactness versus Sprawl", ***Urban Studies***, 42 (1): 141-161.
- Zahedi, Sh. S., (2006), "***Basics of Tourism and Sustainable Ecotourism"***, Tehran: Aqah Publication. [In Persian].
- Zargham Boroujeni, H., (2004), "Using the impact factor analysis to set up a tourism development and management Plan", ***Journal of Tourism Studies***, 2: 94-67. [In Persian].
-Zeyari, K., (1999), "***Principles and methods of regional planning***", First eds, Yazd University Press: Yazd. [In Persian].

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]